

Biuletyn BdPN

INTERNETOWY BIULETYN BIESZCZADZKIEGO PARKU NARODOWEGO 5/1/2010

**INFRASTRUKTURA
I ŚRODOWISKO**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Spis treści

Wydarzenia w BdPN (Adam Leń)	3
Kalendarium wydarzeń w Dziale Udostępniania i Komunikacji Społecznej (Ryszard Prędko)	5
Monitoring i nauka w Bieszczadzkiem Parku Narodowym w 2009 roku (Stanisław Kucharzyk)	7
Program edukacji ekologicznej w liczbach - kalendarium najważniejszych działań w 2009 roku (Grażyna Holly)	10
Bieszczadzkie motywy roślinne w poezji (Adam Szary)	15
Kalendarz przyrodniczy (Cezary Ćwikowski, Adam Szary)	23
Konkurs przyrodniczy (Barbara Ćwikowska)	25

Internetowy Biuletyn Bieszczadzkiego Parku Narodowego

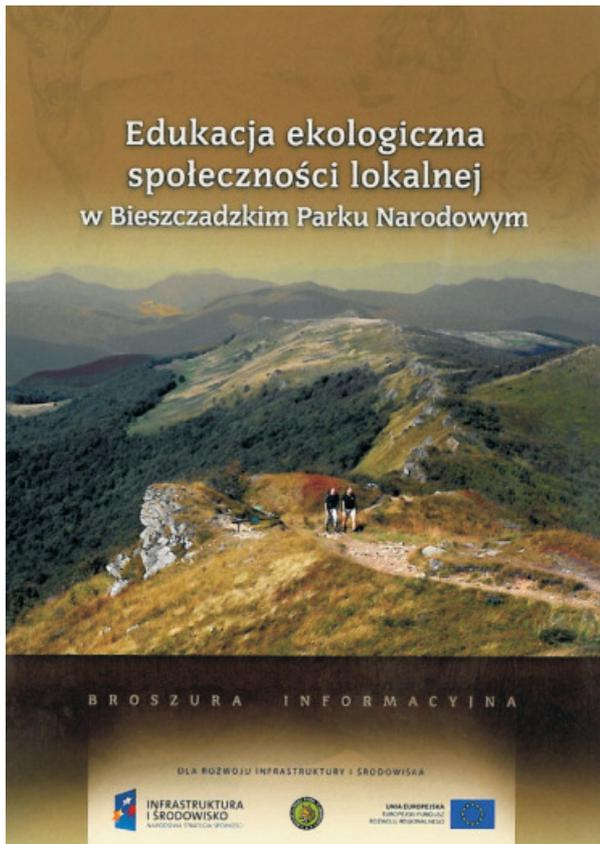

Adres redakcji:
Ośrodek Naukowo-Dydaktyczny BdPN
ul. Bełska 7 38-700 Ustrzyki Dolne
tel. (13) 461 10 91, fax (13) 461 30 62

Redakcja:
Grażyna Holly - redaktor naczelny,
Adam Leń, Ryszard Prędko,
Skład i opracowanie graficzne - Halina Leń

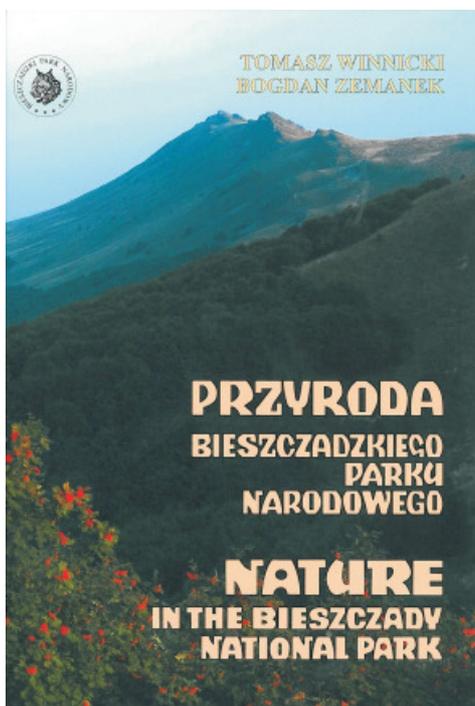
Przedsięwzięcie realizowane w ramach projektu nr POIS. 05.04.00-00-054/08. pod nazwą: „Program edukacji ekologicznej społeczności lokalnej w Bieszczadzkiem Parku Narodowym” w ramach działania 5.4 priorytetu V Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013.

Broszura informacyjna

Bieszczadzki Park Narodowy wydał broszurę informacyjną "Edukacja ekologiczna społeczności lokalnej w BdPN". Publikacja zawiera opis najważniejszych realizowanych przez BdPN programów edukacyjnych skierowanych do dzieci, młodzieży, nauczycieli oraz pracowników samorządowych. Wydanie tego tytułu współfinansowane było ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego

Ukazało się kolejne wydanie "Przyrody Bieszczadzkiego Parku Narodowego". Dwujęzyczna (polsko-angielska) publikacja autorstwa Tomasza Winnickiego - dyrektora BdPN oraz Bogdana Zemanka - dyrektora Ogrodu Botanicznego UJ stanowi kompendium wiedzy o przyrodzie BdPN. Wydanie tego tytułu współfinansowane było ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

WYDARZENIA W BdPN

Inwentaryzacja zwierząt

Przez dwa dni 24 pracowników BdPN prowadziło inwentaryzację zwierząt, metodą tropienia na transektach. Inwentaryzacja jest jedną z metod służących monitoringowi populacji różnych gatunków zwierząt żyjących na terenie BdPN.

Warsztaty fotograficzne

W Terenowej Stacji MRB w Wołosatem odbyły się warsztaty p.h. "Fotografia cyfrowa od kadru do publikacji w aspekcie przyrodniczym". W warsztatach prowadzonych przez Lesław Modelskiego - fotografa absolwenta krakowskiej ASP uczestniczyło 15 pracowników BdPN.

Kalendarium wydarzeń

Kalendarium wydarzeń w Dziale Udostępniania i Komunikacji Społecznej

1. Na terenie parku działało w sezonie 19 punktów obsługi ruchu turystycznego na wejściach na szlaki i ścieżki przyrodnicze. W obiektach prowadzono m.in. monitoring dynamiki ruchu turystycznego oraz rozpowszechniano parkowe wydawnictwa.
2. W 2009 roku na szlaki turystyczne i ścieżki przyrodnicze weszło prawie 350 tys. osób - najwięcej jak dotychczas w historii Parku.
3. W maju uruchomiono trasy przejazdu bryczkami konnymi w dolinie Wołosatki (Wołosate - droga w kierunku Rozsypańca) oraz w dolinie górnego Sanu (Bukowiec - Sianki). Na trasach kursowały m.in. 4 nowe bryczki zakupione ze środków NFOŚiGW.
4. W maju oddano do użytku dwie wiaty ogniskowe w Wołosatem i Ustrzykach Górnych o pow. 78 m kw.

5. W czerwcu zamontowano 22 stojaki rowerowe na pięciu parkingach BdPN.

UDOSTĘPNIENIE BdPN DO ZWIEDZANIA

Kalendarium wydarzeń

6. Głównie dzięki dotacji Ekofunduszu i NFOŚiGW wybudowano od maja do października 9 deszczochronów drewnianych (6 o pow. 35 m kw. oraz 3 o pow. 25 m kw.) przy szlakach pieszych i ścieżkach przyrodniczych BdPN. Stare wiaty zostały rozebrane, a materiał zutylizowany.

7. Wybudowano w ciągu roku 5 wiat odpoczynkowych typu brogowego przy parkingach BdPN w Ustrzykach Górnych na Przełęczy Wyżniańskiej oraz na Bukowcu.

8. W sierpniu zakupiono i zamontowano 4 rejestratory do automatycznego monitoringu ruchu pieszych na szlakach turystycznych oraz 3 rejestratory do całodobowego monitorowania ruchu samochodowego na wjazdach do Parku.

9. We wrześniu wykonano ogrodzenia platform widokowych na kopułach szczytowych Tarnicy i Halicza. Zainstalowano w sumie 25 sztuk ław drewnianych. Ograniczono powierzchnię wydeptywania do ok. 300 m kw. na Tarnicy i ok. 200 m kw. na Haliczu.

10. W październiku wniosek BdPN na budowę na terenie parku 20 obiektów obsługi ruchu turystycznego, 9 sanitariatów, 2 obiektów socjalnych z prysznicami na polach namiotowych, kierowany do CKPŚ w Warszawie, znalazł się na liście rankingowej na wysokiej pozycji. Planowany termin podpisania umowy w połowie 2010 roku.

11. W listopadzie w Magurskim Parku Narodowym odbyło się szkolenie dla pracowników polskich parków zajmujących się udostępnianiem do zwiedzania. Szkolenie prowadzone było przez kierownika działu, Ryszarda Prędkiego.

12. W grudniu odbyło się szkolenie dla samorządowców z zakresu udostępniania Parku do zwiedzania oraz przygotowywanego projektu Planu Ochrony BdPN.

UDOSTĘPNIENIE BdPN DO ZWIEDZANIA

Monitoring i nauka w Bieszczadzkim Parku Narodowym w 2009 roku

Bieszczadzki Park Narodowy jest obiektem, który od dawna cieszy się dużym zainteresowaniem naukowców-przyrodników. Bogactwo flory i fauny i zróżnicowanie ekosystemów powodują, że mimo eksploracji naukowej tego terenu, której początki sięgają końca XIX wieku (pierwsze prace florystyczne Wołoszczaka, Knappa i Kotuli - patrz bibliografia BdPN) do dzisiaj odnajdywane są tutaj gatunki bezkręgowców nowe dla nauki i gatunki roślin nowe dla Polski. Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie przyrody do zadań Służby Parku Narodowego należy: prowadzenie badań naukowych w celu określenia metod i sposobów ochrony przyrody, skuteczności działań ochronnych oraz rozpoznawania różnorodności biologicznej oraz udostępnianie parku narodowego do celów naukowych. W Bieszczadzkim Parku Narodowym zadania te realizuje dział badań naukowych, monitoringu i planowania ochrony przyrody. Na etatach naukowych zatrudnione są obecnie 4 osoby: dr Antoni Derwich, mgr Adam Szary, mgr Marek Holly i mgr Bartosz Pirga. W 2009 roku realizowali oni następujące tematy badawcze i monitoringowe:

1. Badania nad występowaniem rzadkich i zagrożonych gatunków chrząszczy (Coleoptera) w Bieszczadzkim Parku Narodowym;

2. Wpływ bobrów na przemiany środowiska Bieszczadzkiego Parku Narodowego;

3. Porównanie lokalnej zmienności w ekosystemach łąkowych różnych rejonów Parku;

Kalendarium wydarzeń

4. Badania nad synantropizacją flory w Parku i jego otulinie;
5. Określenie tempa i charakteru sukcesji na torfowiskach;
6. Wpływ zabiegów ochrony czynnej na zbiorowiska nieleśne;
7. Rozmieszczenie i dynamika populacji rzadkich i zagrożonych gatunków roślin w BdPN;
8. Monitoring płazów w oczkach wodnych na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego;

9. Monitoring motyli dziennych *Rhopalocera* w wybranych lokalizacjach na terenie BdPN (prace przygotowawcze);
10. Monitoring liczebności kornika drukarza w leśnictwie Górny San na podstawie danych uzyskanych z pułapek feromonowych;
11. Monitoring zimowego zagęszczenia ssaków kopytnych w Bieszczadzkiem Parku Narodowym w oparciu o liczenie skupień odchodów;
12. Monitoring fauny w Bieszczadzkiem Parku Narodowym;
13. Monitoring zwierząt na terenie BdPN i otuliny w oparciu o tropienia zimowe;
14. Monitoring wtórnej sukcesji w krainie dolin - zarastanie torfowisk, łąk i ziołorośli w aspekcie ubożenia składu gatunkowego;
15. Monitoring populacji dzwonka piłkowanego *Campanula serrata*.

Owocem prowadzonych prac badawczych są artykuły prezentujące uzyskane wyniki. W 2009 roku pracownicy naukowcy opublikowali 4 prace naukowe i 8 artykułów popularno-naukowych. Publikacje te ukazywały się przede wszystkim w wydawnictwie naukowym Bieszczadzkiego Parku Narodowego, jakim są "Roczniki Bieszczadzkie". W XVII numerze Roczników ukazały się następujące artykuły pracowników Parku:

"Charakterystyka roślinności na terenie Obwodu Ochronnego Tarnawa w Bieszczadzkiem Parku Narodowym nad górnym Sanem";

"Rozwój populacji bobra europejskiego *Castor fiber* nad górnym Sanem (Bieszczadzki Park Narodowy) w latach 1993-2009";

"System ochrony przyrody w Karpatach ze szczególnym uwzględnieniem parków narodowych";

"Rzadko spotykane gatunki chrząszczy Coleoptera wykazane z okolic Leska w 2007 i 2008 roku".

"Wybrane zagadnienia dynamiki ruchu turystycznego w Bieszczadzkiem Parku Narodowym w latach 2005-2008".

Kalendarium wydarzeń

Pracownicy działu naukowego uczestniczyli również w organizacji i obsłudze XVIII Międzynarodowej Konferencji pt. "Metody monitorowania i weryfikacji działań ochronnych w parkach narodowych i obszarach sieci Natura 2000", która odbyła się w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym BdPN w dniach 17-19 września 2009 roku.

Do zadań realizowanych przez ten dział należało również koordynowanie badań prowadzonych na terenie Parku przez instytucje naukowe z zewnątrz. Warunkiem prowadzenia badań jest uzyskanie zgody dyrektora Parku zgodnie z "Zasadami prowadzenia badań naukowych na terenie Bieszczadzkiego Parku Narodowego". Obowiązuje przy tym generalna zasada, że prace badawcze powinny służyć przede wszystkim doskonaleniu systemu ochrony przyrody i w żadnym przypadku nie mogą prowadzić do degradacji walorów przyrodniczych. W 2009 roku jednostki naukowo-badawcze z zewnątrz realizowały na naszym obszarze 68 prac badawczych (54 rozpoczętych w bieżącym roku). Ich podział tematyczny przedstawiał się następująco: leśnictwo - 4; zoologia - 25; botanika - 20; z zakresu przyrody nieożywionej - 13; z zakresu ochrony przyrody i innych dziedzin - 6. Na stronie internetowej BdPN można zapoznać się z pełną listą tematów badawczych prowadzonych w Bieszczadzkiem Parku Narodowym.

Poza pracami naukowymi i monitoringowymi dział badań naukowych, monitoringu i planowania ochrony przyrody uczestniczył również w innych zadaniach realizowanych przez Bieszczadzki Park Narodowy. Pracownicy naukowci prowadzili wykłady, szkolenia, zajęcia edukacyjne i wycieczki organizowane przez dział edukacji ekologicznej (m.in. w ramach programów: "Zachowamy piękno i walory przyrodnicze Bieszczadów" i "Wakacyjne spotkania z przyrodą"). Uczestniczyli w przygotowaniu wniosków do funduszy celowych związanych z ochroną przyrody. Dział naukowy koordynuje przygotowanie projektu Planu Ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego na lata 2011-2030 i opracowuje roczne zadania ochronne na poszczególne lata.

Kalendarium wydarzeń

Program edukacji ekologicznej BdPN w liczbach - kalendarium najważniejszych działań edukacyjnych w 2009 roku

Wysokie walory przyrodnicze i kulturowe Bieszczadzkiego Parku Narodowego od dawna fascynują i przyciągają wielu turystów. Turystyka jednak nie jest obojętna dla środowiska przyrodniczego i niesie za sobą nieuniknione przekształcenia. Dlatego też konieczne jest wspomaganie bezpośrednich działań na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego BdPN poprzez realizację procesu wychowania ekologicznego osób odwiedzających Park oraz społeczności lokalnej. Park powinien być bowiem postrzegany jako wyjątkowej wartości "żywe muzeum przyrody", którego przetrwanie zależy od wiedzy i kultury społeczeństwa. W tym celu Bieszczadzki Park Narodowy rozwija od 1991 r. działalność w zakresie edukacji ekologicznej, dzięki systematycznemu wsparciu finansowemu Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie. Edukacją ekologiczną zajmuje się kiluosobowy zespół funkcjonujący w Ośrodku Naukowo-Dydaktycznym BdPN w Ustrzykach Dolnych, który tworzą: Barbara Ćwikowska, Beata Szary, Cezary Ćwikowski, Barbara Daś i Paweł Gwóźdź. Jest on wspomagany przez pracowników naukowych z działu badań naukowych, monitoringu i planowania ochrony przyrody oraz działu udostępniania do zwiedzania i komunikacji społecznej.

EDUKACJA

Kalendarium wydarzeń

Celami strategicznymi realizowanej przez Park edukacji ekologicznej jest:

- kształtowanie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej,
- edukacja ekologiczna osób zwiedzających Park,
- doskonalenie kadr związanych z ochroną przyrody, edukacją ekologiczną i udostępnianiem Parku do zwiedzania.

Efekt ekologiczny starano się osiągnąć poprzez realizację stałych programów edukacyjnych i działalności wydawniczej skierowanej do różnych grup wiekowych i zawodowych. Poniżej przedstawiamy niektóre z nich.

Kształtowanie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej

Program dla dzieci przedszkolnych pt. "Kolorowe rozmowy z mieszkańcami naszej Ziemi" był realizowany w marcu i kwietniu, a wzięło w nim udział 155 dzieci ze SP w Ustjanowej Górnej oraz Przedszkoli Nr 1 i 2 z Ustrzyk Dolnych, Stefkowej, Olszanicy i Lutowisk. Program dla uczniów szkół podstawowych pt. "Moje Bieszczady" był realizowany w I i II kwartale - dla edycji 2008/2009, natomiast w III i IV kwartale - dla nowej 2009/2010. Wzięło w nich udział łącznie około 800 uczniów wraz z opiekunami z 26 szkół podstawowych województwa podkarpackiego (powiaty: leski i bieszczadzki, sanocki oraz gminy: Lesko, Ustrzyki Dolne, Baligród, Cisna, Komańcza, Olszanica, Solina, Czarna, Lutowiska).

Program edukacyjny dla uczniów gimnazjów "Zachowamy piękno i walory przyrodnicze Bieszczadów" wraz z konkursem wiedzy przyrodniczej przebiegał od lutego do grudnia i składał się z cyklu zajęć kameralnych oraz dwudniowych warsztatów wiosennych i jesiennych na ścieżkach przyrodniczych w Bieszczadzkim Parku Narodowym. Podsumowaniem programu był konkurs, który odbył się w dwóch etapach - 19 listopada - część pisemna i 27 listopada - część ustna. W programie uczestniczyło 266 uczniów z 13 gimnazjów bieszczadzkich (Komańcza, Czarna, Uherce, Ropienka, Ustrzyki Dolne nr 1 i nr 2, Lesko, Lutowiska, Solina, Wojtkówka, Tarnawa Dolna, Zagórz nr 1 i nr 2). Program edukacyjny dla uczniów klas I i II Zespołu Szkół Licealnych w Ustrzykach Dolnych w ramach fakultetu biologiczno-chemicznego pt. : "Człowiek i przyroda" - 32 uczniów. Program składał się z cyklu zajęć kameralnych i warsztatów terenowych na ścieżkach przyrodniczych. Seminarium dla samorządów lokalnych w zakresie trwałego rozwoju nt. "Udostępnianie Bieszczadzkiego Parku Narodowego do zwiedzania i edukacji ekologicznej w nowym Planie Ochrony BdPN" odbyło się 3 grudnia w Ośrodku N-D BdPN w Ustrzykach Dolnych i uczestniczyło w nim 35 osób.

EDUKACJA

Kalendarium wydarzeń

Edukacja ekologiczna osób zwiedzających Park

Prelekcje z cyklu "Wakacyjne spotkania z przyrodą", które odbyły się w lipcu i sierpniu:

"Porosty - zadziwiające organizmy naszej Ziemi" - Robert Kościelniak - Zakład Botaniki Instytutu Biologii Akademii Pedagogicznej w Krakowie.

"Przez puszcze i bagna"- Grzegorz Leśniewski - fotografik przyrody.

"Rośliny wiatropylne, czyli o brzydszej części pięknego świata kwiatów Bieszczadzkich"- Marian Szewczyk - Instytut Pedagogiczny Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Nowym Sączu.

"Płazy i gady w Bieszczadach" - Marek Holly - Bieszczadzki Park Narodowy.

"Szlachta zagrodowa Podkarpacia" - Hubert Osadnik - Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku.

"Sztuka cerkiewna i jej tradycje na obszarze Bieszczadów" - Jarosław Giemza - Dział Sztuki Cerkiewnej, Muzeum Zamek w Łańcucie.

"Bieszczadzkie drapieżniki - ciekawostki z życia i metody badawcze" Bartosz Pirga - Bieszczadzki Park Narodowy

"Magurski Park Narodowy" - Andrzej Czaderna - Magurski Park Narodowy.

"W poszukiwaniu prawdziwych Chin - między tradycją a nowoczesnością Tajwanu" - Bogdan Zemanek - Katedra Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ w Krakowie.

Realizacja programu była dofinansowana ze środków NFOŚiGW. W programie uczestniczyło 243 osoby.

W prelekcjach, wykładach i zajęciach terenowych zamawianych na ścieżkach przyrodniczych z pracownikiem Parku uczestniczyło ok. 900 uczestników. Działalność edukacyjna prowadzona na ścieżkach przyrodniczych - ponad 350 000 turystów korzystających z przewodników książkowych opracowanych do funkcjonujących na terenie Parku ścieżek przyrodniczych i przyrodniczo-historycznych (informacja na podstawie sprzedanych biletów na ścieżki przyrodnicze w punktach informacyjno-kasowych BdPN).

Muzeum Przyrodnicze zwiedziło łącznie 30 800 osób. Zorganizowano 5 wystaw czasowych, które odwiedziło ok. 10 400 osób. Na ekspozycjach przyrodniczych przeprowadzono 605 lekcji muzealnych.

Kalendarium wydarzeń

Dzięki pomocy finansowej NFOŚiGW w Warszawie i WFOŚiGW w Rzeszowie oraz Unii Europejskiej z EFRR w ramach POIŚ wydano w 2009 r. następujące publikacje:

- "Roczniki Bieszczadzkie", t. XVII (materiały pokonferencyjne) - 1000 szt.
- plakat edukacyjny "Bieszczadzki Park Narodowy" - 2000 szt.
- plakat edukacyjny "Muzeum Przyrodnicze" - 2000 szt.
- Informator "Hucły w Bieszczadzkim Parku Narodowym" - 5000 szt.
- wydawnictwo multimedialne "Osobliwości przyrodnicze BdPN - przewodnik po wybranych ekosystemach w BdPN" - 5000 szt.
- klucz do oznaczania roślin "Flora wiosenna lasów" - 6500 szt.
- kalendarz przyrodniczy BdPN na 2010 r. - 1000 szt.
- zeszyt ćwiczeń na ścieżkę przyrodniczą "Jaworniki" - 500 szt. (metodą małej poligrafii),
- pakiety ćwiczeń "Moje Bieszczady" (tytuły: Wiosna, Lato, Jesień, Zima) - 500 kompletów,
- książka "Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego" - 5000 szt.
- broszura informacyjna o programie edukacji ekologicznej BdPN - 500 szt.

Ze środków dotacji wykonano koszulki oraz torby płócienne z nadrukami o treści edukacyjnej dla uczestników programów edukacyjnych - 4000 szt.

Ponadto od września 2009 r. na stronie internetowej Parku (www.bdpn.pl) ukazuje się Biuletyn Informacyjny BdPN.

Doskonalenie kadr związanych z ochroną przyrody, edukacją ekologiczną i udostępnianiem Parku do zwiedzania

1. Organizacja warsztatów dla nauczycieli bieszczadzskich szkół podstawowych nt. "Walory przyrodnicze i kulturowe Bieszczadzkiego Parku Narodowego" - zajęcia terenowe w dolinie górnego Sanu. W warsztatach uczestniczyło 15 osób.

2. Organizacja warsztatów dla nauczycieli gimnazjów bieszczadzskich oraz dla nauczycieli biologii i geografii LO województwa podkarpackiego na tematy: Wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowo -

historycznych Karpat Wschodnich w procesie wychowania i Obszary chronione jako zaplecze dydaktyczne dla programów edukacji szkolnej. Zajęcia terenowe odbyły się w Karpatach Marmaroskich na terenie Ukrainy i uczestniczyło w nich 35 osób.

Kalendarium wydarzeń

3. Organizacja Seminarium dla pracowników parków narodowych nt. Edukacja i udostępnianie parków do zwiedzania. Zajęcia odbyły się w Karpatach Marmaroskich i Górach Rodniańskich w Rumunii, uczestniczyło w nich 35 osób.

4. Organizacja XVIII Międzynarodowej Konferencji dot. Ochrony zasobów przyrodniczych Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Karpaty Wschodnie "Metody monitorowania i weryfikacji działań ochronnych w parkach narodowych i obszarach sieci Natura 2000". W konferencji uczestniczyło 87 osób.

Ponadto pracownicy działu edukacji ekologicznej uczestniczyli w ogólnopolskich obchodach Dnia Ziemi na Polach Mokotowskich w Warszawie, a także sympozjach, konferencjach i warsztatach realizowanych przez Kampinoski Park Narodowy i Narodową Fundację Ochrony Środowiska. Prowadzenie działalności edukacyjnej w tak szerokim zakresie jest możliwe dzięki środkom dotacji, które są pozyskiwane przez dział edukacji. W 2009 r. realizowano 5 projektów współfinansowanych ze środków NFOŚiGW, WFOŚiGW w Rzeszowie oraz Unii Europejskiej z EFRR w ramach POiŚ.

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Bieszczadzkie motywy roślinne we współczesnej poezji

Świat roślin zawsze silnie oddziaływał na sferę zmysłowych doznań i abstrakcyjnych wyobrażeń, przez co wpływał na kształtowanie "ulistnionej" metaforyki i symboliki. Nawet w naszej potocznej mowie odnajdujemy wiele florystycznych odniesień, które ulegają wyraźnej kondensacji w poezji. To właśnie w wierszach utrwalone zostają roślinne obrazy określonych emocji, uczuć, abstrakcji i fantazji. Szczególnie urodzajna pod tym względem jest przyroda gór - zwłaszcza tych najdzikszych, jakimi są Bieszczady.

Bieszczadzka twórczość do głębi przeniknięta jest tutejszym sacrum, które wyrażone bywa również za pomocą motywów roślinnych, jak to ma miejsce w wierszu Haliny Więcek "Spacer":

*Tulę stokrotki w dłoniach
by w pobliskim skansenie
w starej cerkiewce
krytej gontem
u stóp Bieszczadzkiej Madonny
- co przechodniów
błogosławi pośród drzewa
złożyć stokrotki białe kwiaty
i pszeniczny kłos złoty
- bo z radości dusza śpiewa.*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Z bieszczadzką religijnością (i nie tylko bieszczadzką) najbardziej związana jest lipa, czego świadom jest Janusz Gołda w wierszu "Za drewnianym mostem":

*[...] pod lipą na zakręcie dwa serafiny
czekają w starej chyży
na ruską furmankę
Pod chyżą w cieniu lipy
siwa babuleńka
przebiega kościanymi palcami
drewniany różaniec*

Stokrotka pojawiała się już wcześniej w religijnych odniesieniach - tutaj znajdujemy ją raz jeszcze z bukiem i lipą (Leon Chrapko "W połoninnym cieniu"):

*Słyszę święte preczyste
I tętno lipowych bogów
Pantokrator w zardzewiałej aureoli
Płatkom stokrotek dodaje blasku
Widzę w południe jak one tańczą [...]
Tylko brodate głowy
Skryły się w jary ptasie
W zielone trąby bukowe*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Do starych, ludowych konotacji odwołuje się również Harasymowicz, sięgając po wierzbową gałązkę przy wejściu w sacrum Zmartwychwstania:

*Jak baranek wybiegło na trawy słowo
Chrystus bazie gładził jak grzechy*

Regularnie znajdujemy też w bieszczadzkiej poezji rośliny związane w ludowych wierzeniach raczej z czartem niż z Bogiem, niemniej tutaj bywają one niejako uświęcone przez ich odniesienie do cierpienia. Przykładem może być wiersz Zdzisława Pękalskiego "W cerkiewce":

*Przestraszeni święci
schowali się
w zatartej polichromii.
Nawet Hospod Boh
woli odczekać
w cmentarnej płasawicy
pokrzyw i piołunów.*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Podobną zmianę odniesienia obserwujemy u jabłoni, powszechnie kojarzonej raczej z pierwotnym grzechem, tutaj znajdującej "usprawiedliwienie" poprzez samotność, upodobnioną do opuszczenia Chrystusa - tak to ujął Wiesław Koszela w wierszu "Epizod II":

*cierpko pachniały
płonące jabłonie
w jabłoniach dogasał
Chrystus na krzyżu*

Znajdujemy też w bieszczadzkiej poezji symbole mocno zakorzenione w europejskiej kulturze. Do takich należy bluszcz - atrybut bachusowego szczęścia, ale też od średniowiecza wyraźny znak śmierci w kontekście życia wiecznego. Ryszard Szociński w wierszu "Atamanowi na Bieszczadzie" umiejscowił bluszcz u kresu swego życia:

*[...] gdzie jesteś halny pyta
gdzie jesteś potoki pytają
tylko trawy połonin
wiatrem niosą twoją atamanię [...]
wypijmy jeszcze raz
my upadłe anioły
wypijmy jeszcze raz
bieszczadzkie dusioły
nim nas pokryje bluszcz [...]*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Pojawiła się tu również trawa w tak typowych dla Bieszczadów konotacjach z pustkowiem i wolnością. Innym bieszczadzkim pnączem, które też zupełnie odmienną wymowę przez wieki zyskało, jest chmiel, kojarzony często z upojeniem i odurzeniem, jak to widzimy w wierszu Harasymowicza - "Grudzień 1977":

*Musiał nam coś wtedy
ten leśny chmiel zadać
że się dotąd musimy
ze sobą rozplatać*

...czy też w wierszu "Lato 1977" - tutaj już w odniesieniu do mitologicznej wymowy beztroskich uciech zmysłowych:

*Był letni zmierzch
i biegł po gałęziach
jak faun dziki chmiel*

Ten sam poeta w innym wierszu "Topola z koszami" używa równie mocno zakorzonego symbolu, jakim jest jemiola:

*Rano za oknem
topola niesie jemioly
zielone kosze grzechów*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Wiersz "W górach marzec" oddaje podobną wymowę jemioli - jako krzewu o magicznym działaniu rozgrzewającym:

*I przyjechał - patrzyli z ikon siłą
I niepotrzebna była słów jemiola
Po pas w śnieg zapadała się miłość*

Wspominałem już o skojarzeniach roślinnych stosowanych do miłości, świętości i śmierci. Fiołek bywa w swej symbolice odnoszony do wszystkich trzech pojęć. Dość swobodnie użyty jest w poezji Harasymowicza - "W południe gdy pękają lody":

*W fiołkowej sukni górskiego powietrza
Z żywymi włosami jak ikona święta*

...gdzie obecność kwiatów fiołka wiąże się ze świeżością i błogosławieństwem (przypomnieć można częste wrażenie woni fiołków pojawiającej się przy śmierci świętych). Ale może też woń fiołków być wspomnieniem czegoś świętego lub szczególnie sercu miłego, jak w wierszu Zbigniewa Habrata "Wędrowanie":

*Błądzą w tęsknotach za wspomnieniami
woni umarłych już fiołków.*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Bardzo czytelnym symbolem jest również wrzos, który nie tylko stwarza nostalgiczny nastrój, ale też staje się kobiercem chwały dla dawnych bohaterów - tak to ujmuje Jan Szelc w "Ostatniej szarzy":

*Twarz rotmistrza z fotografii
jest nieustraszona
To ty - spytałem
a stryj podniósł nagle
niewidzialną szablę
Usłyszałem galop jego krwi
Potem palec położył na ustach
i zakwitły wrzosy*

W kategoriach pamięci i wędrówek w przeszłość wrzos utrwalony też został w wierszu Wojciecha Maciaszka "Obłoki bieszczadzkie rydwany":

*W pajęczynie ścieżek, wśród wrzosów
Połonin i otryckich skał
Szukam historii bieszczadzkich losów
Wszystko wiedzieć bym chciał*

Szczególny ładunek symboliki niosą też, wcześniej już wspomniane, zwykłe trawy, które w poezji bieszczadzkiej pojawiają się w rozmaitych konotacjach, np. niosąc wyraz pustkowiec i zapomnienia w wierszu Jana Szelca "Tworylne":

*[...] Bezwieś -
milczenie traw
i sam cień
w lipowej alei*

Zwróćmy też tu uwagę na pewne uświęcenie zapomnianej doliny przez pojawiającą się w wierszu lipową aleję. Ale trawa w ujęciu makro (z odniesieniem do samego źdźbła) to również symbol kruchości i delikatności życia, co widać w strofach wiersza Wiesławy Kwinto-Koczan - "Nocne niebo":

*[...] usłyszycie granie na źdźbłach trawy,
choć zabrakło dyrygenta nad pulpitem.*

BIESZCZADZKIE MOTYWY ROŚLINNE W POEZJI

Bywa też trawa odniesieniem do przemijalności, jak w wierszu "Starodawne choiny" Jerzego Harasymowicza:

*Szafirowe oczy bieleją gorączką
trawi nas i trawy
pokryte szronem*

Przedstawione wyżej strofy bieszczadzkiej poezji nie wyczerpują oczywiście zagadnienia florystycznych odniesień w regionalnej twórczości, jednak myślę, że choć w namiastkowym stopniu zdołałem zilustrować ogólną tendencję świadomego i podświadomego sięgania tutejszych artystów po roślinną symbolikę. Temat jest o tyle ciekawy, że sfera skojarzeń podlega ciągłej ewolucji. Zmienia się odniesienie do świata roślin - z jednej strony każde nowe pokolenie dysponuje coraz obszerniejszą wiedzą z zakresu botaniki i ekologii - z drugiej strony współczesny człowiek stracił kontakt z bezpośrednim doświadczaniem rośliny jako elementu najbliższego otoczenia. A poezja z pewnością jest doskonałym miernikiem tych zawitych zjawisk.

Przyroda nieożywiona

Luty w górach to miesiąc bardzo chłodny i suchy. W wyższych partiach gór notowane jest w tym czasie minimum wilgotności względnej. Prawdopodobną jest to, że dla półrocza letniego notuje się wzrost wilgotności wraz z wysokością n.p.m., a dla półrocza zimowego - spadek. W Bieszczadach luty jest często najdokuczliwszym zimowym miesiącem, ze względu na rekordowe mrozy sięgające nawet -36°C . Szansą na przetrwanie dla roślin i wielu drobnych zwierząt, tak dotkliwych temperatur, jest gruba okrywa śnieżna. W dolinach osiąga ona w lutym swoje roczne maksimum (średnia grubość śniegu wynosi 40 cm, w niektórych latach nawet 140 cm).

Świat roślin i grzybów

Skutkiem gwałtownego spadku temperatury po okresie chwilowych ociepleń bywa pęknięcie pni, które o tej porze roku zaczynają się już powoli napełniać sokami. Gałęzie pozbawione są liści, mamy więc teraz wspaniałą okazję do obserwacji plech porostów, które w Bieszczadach występują bardzo obficie. Do najciekawszych należy granicznik płucnik, widywany głównie przy górnej granicy lasu. Jego dorodna plecha, przypominająca wnętrze płuca, była od dawna surowcem leczniczym. Na jaworach i brzożach udaje się zaobserwować inną rzadkość - brodaczkę. Najczęściej spotykanym porostem, otulającym niekiedy całe gałęzie świerka i modrzewia, jest pustułka.

Świat zwierząt

Dla krzyżodziobów świerkowych - ptaków wyspecjalizowanych w wyluskiwaniu nasion z szyszek, zima jest okresem obfitości pokarmu. Przystępują one do lęgów w lutym lub na początku marca, wtedy bowiem dojrzewają nasiona świerka. Luty to okres godów kruków. Na niebie można obserwować spiralne akrobacje tych ptaków. Od połowy miesiąca odwiedzają gniazda z poprzednich lat, poprawiają je i umacniają. Z końcem miesiąca do lęgów przystępują orzechówki. W gęstych świerkach budują ciepłe, wysłane miękką ściółką, gniazda. Zimowy pokarm orzechówek to nasiona świerków. Latem polują na owady i małe kręgowce oraz zjadają owoce leśne. Stopniowo zaczyna wykazywać aktywność puchacz. Jego basowe "uhu" można usłyszeć w leśnych ostępach, bogatych w wychodnie i wnęki skalne lub starodrzewia z wykrotami, które wykorzystuje do zakładania gniazd.

Od końca lutego jelenie zaczynają wymieniać poroże. Nowe poroża w okresie wzrostu okryte są delikatnym, pokrytym włosem scypułem. Ukształtowane są całkowicie pod koniec lata.

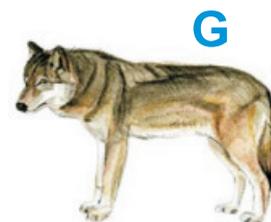
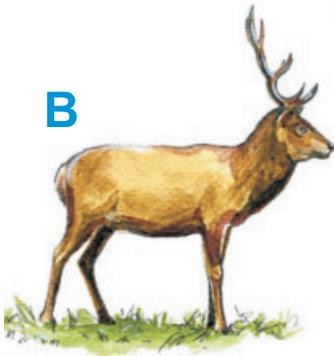
Zwierzęta, które pozostają aktywne w zimie, pozostawiają po sobie różne ślady. Tropy, czyli odciski kończyn ssaków i ptaków, najczęściej można dostrzec na wilgotnej ziemi lub na śniegu. Jelenie, sarny, żubry i dziki pozostawiają podobne w kształcie podwójne odciski racic, różniące się wielkością. Tropy wilka i lisa przypominają tropy dużego psa. Dzikie koty - ryś i żbik - chowają pazury w czasie chodzenia, więc ich tropy nie mają odcisniętych pazurów. Charakterystyczny jest też odcisk tylnej łapy niedźwiedzia - kształtem przypomina ludzką stopę. Z tropów możemy się też dowiedzieć, czy przechodziło jedno zwierzę czy całe stado, czy szły spokojnie czy biegly i w którą stronę się udały. Zwierzęta pozostawiają również ślady żerując - zgryzione gałązki drzew i krzewów, ogryzioną korę i łyko, wyluskane szyszki, rozgryzione orzechy. Rzadziej można znaleźć

szczątki ofiar drapieżników, gdyż mniejsze ofiary często zjadane są w całości, albo zabierane do gniazd i nor. Ważną "wizytówką" zwierząt są również ich odchody.

KONKURS

Zwierzęta zostawiły ślady (tropy) na śniegu.
Przyporządkuj zwierzęta do ich śladów.

Przystępując do konkursu, należy wypełnić formularz rejestracyjny dostępny na stronie parku - www.bdpn.pl - zakładka Biuletyn BdPN/Konkurs. Na rozwiązanie zagadki przeznaczone są 2 tygodnie (do 15. lutego). Spośród nadawców nadesłanych prawidłowych odpowiedzi zostaną wylosowane 3 osoby, które otrzymają nagrodę w postaci wydawnictw Parku. Wyniki konkursu zostaną zamieszczone w kolejnym biuletynie oraz na stronie internetowej Parku, a nagrody zostaną przesłane laureatom pocztą lub będą do odebrania w OND BdPN w Ustrzykach Dolnych.

ZAPRASZAMY!

Prawidłowe rozwiązanie konkursu z Biuletynu nr 4/2009:

A - Podhalańscy górale, B - Łowiczenie, C - Bojkowie.

Nagrodę za prawidłowe rozwiązanie konkursu otrzymuje Adrianna Wąsik ze SP nr 104 w Krakowie.

KONKURS